

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

EVELIINA SALO

Toiminnalliset menetelmät lasten- suojelutyön tukena

SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMA
2021

Tekijä(t) Salo, Eveliina	Toiminnallinen opinnäytetyö Opinnäytetyö, AMK	Joulukuu 2021
	Sivumäärä 37	Suomi
Toiminnalliset menetelmät lastensuojelutyön tukena		
Sosiaali-alan koulutusohjelma		
<p>Tämän toiminnallisen opinnäytetyön kehittämistehtävänä oli koota Toiminnallisten menetelmien työkalupakki -kansio, jota lastenkodin ohjaajat voivat käyttää nuorten tunnetyöskentelyn ja identiteettityön välineenä. Toiminnallisen menetelmäkansion tarkoituksena on sijaishuollossa asuvien nuorten ja ohjaajien vuorovaikutuksellinen tukeminen sekä puheeksi ottamisen, tunnetyöskentelyn ja nuoren eheytymisprosessin helpottaminen.</p> <p>Opinnäytetyö koostuu kahdesta osiosta – teoriaosuudesta ja kehittämishankkeen prosessikuvauksesta. Teoriassa syvennytään sijaishuollossa kasvaneen lapsen tyypillisimpiin haasteisiin, joita ovat mm. tunnetaidot, kiintymyssuhdehäiriöt ja identiteetin integroimattomuus. Teorian kolmannessa osiossa tutustutaan erilaisiin toiminnallisiin menetelmiin ja niiden valmistajiin. Kehittämishankkeen toteutuksen kuvauksessa kerrotaan, millaisia toiminnallisia menetelmiä menetelmäkansioon päätyi, miksi juuri ne menetelmät sinne valikoituivat, ja kuvataan prosessin kulkua kokonaisuudessaan.</p> <p>Opinnäytetyön produktiona syntynyt Toiminnallisten menetelmien työkalupakki -kansio sai yhteistyökumppanina toimineen lastensuojelulaitoksen työntekijöiltä myönteistä ja positiivista palautetta. Kaikki palautekyselyyn vastanneet kokivat, että voisivat käyttää kansiota työssään tulevaisuudessa.</p>		
lastensuojelu, toiminnalliset menetelmät, sijaishuolto, mielenterveys		

Author(s) Salo, Eveliina	Type of Publication Bachelor's thesis	December 2021
	Number of pages 37	Language of publication: Finnish
Title of publication Bachelor of Social Services		
<u>Supporting child protection work with functional methods</u>		
<p>The development project of this thesis was to built Functional Methods tool box -folder, which can be used by childrens home councilors as a tool for young people's emotional and identity work. The purpose of the folder is to support the interaction between the young people living in fostercare and the unit counselors. It also helps with speaking, emotional work and facilitates the young person's integration process.</p> <p>The thesis is made of two sections - theory and the description of development project's process. The theory deepens the most common challenges of a child raised in foster care, which are eg. emotional skills, attachment disorders, identity non-integration. The third part of the theory familiarizes different functional methods and the creators of them. The description of development project's process tells what kind of functional methods ended up in the method folder, the reasoning behind them and describes the process as a whole.</p> <p>The Functional methods tool box -folder received positive feedback from the employees of the childrens home. All respondents to the feedback survey felt that they could use the folder in their work in the future.</p>		
child protection, functional methods, substitute maintenance, mental health		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELULAITOKSESSA.....	7
2.1 Lastensuojelulaki ja sijoituksen edellytykset.....	7
2.2 Sijaishuolto laitoshuoltona ja sen tavoitteet.....	9
2.3 Omahoitajamenetelmä.....	10
3 LAPSI SIJAISHUOLLOSSA	12
3.1 Sijoitetun lapsen yleisimmät haasteet.....	12
3.2 Kiintymyssuhdehäiriöt.....	14
3.2.1 Turvallinen kiintymyssuhde.....	15
3.2.2 Turvaton-välittelevä kiintymyssuhde.....	16
3.2.3 Turvaton-ristiriitainen kiintymyssuhde.....	16
3.2.4 Integroimaton kiintymyssuhde.....	17
3.3 Tunnetaidot.....	17
3.4 Minäkuva.....	19
4 TOIMINNALLISET MENETELMÄT LASTENSUOJELUSSA	21
4.1 Toiminnallisten menetelmien kirjo.....	21
4.2 Taidelähtöiset menetelmät.....	22
4.3 Elämäntarinaratyöskentely.....	23
4.4 Pesäpuu ry työvälineet.....	24
5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS	24
5.1 Opinnäytetyön tehtävä.....	24
5.2 Yhteistyökumppani ja taustat.....	25
5.3 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	26
5.4 Kehittämishankkeen eteneminen.....	27
5.4.1 Alkusysäys ja keskustelut työntekijöiden kanssa.....	27
5.4.2 Prosessin kuvaus	27
5.4.3 Lopetus ja palaute.....	29
6 POHDINTA.....	31

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Lastenkodin aikuisille tulee laitoksissa tutuksi se tosiasia, ettei sijoitettuja lapsia ole helppo hoitaa tai kuntouttaa nopeasti, vaan hoito edellyttää ympärivuorokautista sitoutumista sekä korvaavien ja korjaavien kokemusten luomista uusissa ihmissuhteissa. (Tervonen-Arnkil, 1999, s.6) Lastensuojelussa on tarpeen olla erilaisiin tilanteisiin ja tarpeisiin sovellettavia yksilöllisiä ja käytännöllisiä menetelmiä, joita voidaan joustavasti yhdistää osaksi perustyötä. Kuormittavissa elämänvaiheissa toistuvasti eläneiden lasten ja nuorten kohdalla on tähdellistä tunnistaa lasta kohtaamattomat lähestymistavat ja löytää heidän erityisiin tarpeisiinsa vastaavia auttamistapoja. Toiminnalliseen ja taiteelliseen työskentelyyn perustuvat menetelmät ovat merkittävästi monipuolistaneet lastensuojelun toimintakäytäntöjä ja tarjonneet lastensuojelutyöhön uusia kehittämismahdollisuuksia. (Känkänen, 2013, s. 27–29).

Opinnäytetyön tavoitteena ja tehtävänä oli tuottaa laitokseen kansio, jota ohjaajat voivat käyttää lasten ja nuorten tunnetyöskentelyn ja identiteettityön välineenä. Kansion tavoitteena on lastenkodin lasten terveen minäkuvan ja tunnetyöskentelyn tukeminen ja kehittyminen. Kokosin kansioon erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja harjoituksia, jotka soveltuvat nuorten käyttöön. Kansion harjoitukset ovat prosessiltaan erikestoisia ja käyttöominaisuuksiltaan eritasoisia.

Sosionomina valmistun ammattiin, jossa kohtaan ja ohjaan ihmisiä. Voin hyödyntää työssäni hyväksi todettuja menetelmiä, joilla mielenterveyttä ja osallisuutta voidaan tukea. Koen opinnäytetyön merkityksellisyyden sen kestävyudessa ja kehittämisenäkökulmassa, sillä kansio ei ikinä vanhene, eikä se ole koskaan valmis. Mielenterveyden vahvistaminen lapsille ja nuorille on ajankohtaista ja siihen tulee löytää käytännöllisiä ja konkreettisia keinoja. Aihepiiri kosketti ja kiinnosti minua, ja näkyy työssäni jokapäiväisessä arjessa.

Opinnäytetyö on syntynyt työyhteisön tarpeesta kehittää yhteistyökumppanina toimivan lastensuojelulaitoksen työskentelymenetelmiä lastenkotiin sijoitettujen lasten kokonaisvaltaisessa tukemisessa. Lastenkodissa ei ole aikaisemmin ollut käytössä toiminnallisia menetelmiä sisältävää selkeää järjestelmää tai kansiota, mutta muutamia menetelmämateriaaleja yksikössä oli jo valmiina. Yhteistyökumppanini kiinnostui mahdollisuudesta saada käyttöönsä kansion, johon on koottu yksikön tarpeita vastaavia toiminnallisia menetelmiä selkeästi esitettyinä. Yhteistyökumppanina toimiva lastensuojelulaitos on erityisesti pitkäaikaisia sijoituksia tarjoava yksikkö, ja se käyttää omahoitajamenetelmää, jonka tärkeys korostuu etenkin pitkissä sijoituksissa. Lapsen eheytyminen ja voimaantuminen on pitkäkestoinen prosessi, joka helpottuu luotettavaan omaohjaajaan (ja muihin ohjaajiin) syntyvällä suhteella, jonka syventymistä toiminnalliset menetelmät voivat helpottaa.

2 SIIJAISHUOLTO LASTENSUOJELULAITOKSESSA

2.1 Lastensuojelulaki ja sijoituksen edellytykset

Lastensuojelu on palapelin pala, josta kokonaisuutena muodostuu laaja-alainen lasten suojeleminen, jossa osallisina ovat koko yhteiskunta ja kaikki kansalaiset. Lasten suojeleminen toteutetaan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen nojaten. Sen mukaan lapsella on muun muassa etusija erityiseen suojelemaan, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen. Nämä edellä mainitut joka lapsen oikeudet pyritään turvaamaan edistämällä lasten hyvinvointia, kehittämällä palveluja kasvatukseen tukemiseksi sekä toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Taskinen, 2010, s. 19.) Joskus lapsen turvalliset kasvuolosuhteet eivät toteudu toivotulla tavalla. Taskinen (2010, s. 25) määrittelee, että lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta. Lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen, jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen ja nuoren terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa niitä.

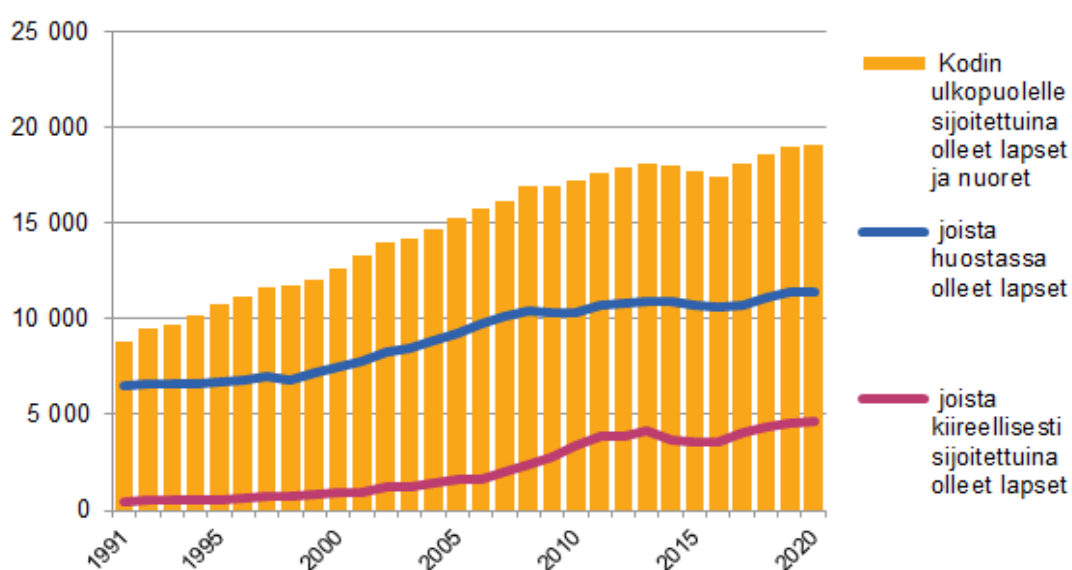
Lastensuojelulaki (49§) määrää lastensuojelun sijaishuollon toimivan huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83§:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Räty 2012, 1, 405). Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle useilla erilaisilla päätöksillä ja useista erilaisista syistä. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena, huostaan otettuna, tai hallinto-oikeuden väliaikaisena määräyksenä sekä myös jälkihuoltona. Näiden lisäksi lapsi voidaan sijoittaa yksityisesti kodin ulkopuolelle. Ennen, kuin lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, on selvitettävä lapsen sukulaisten tai muiden läheisten mahdollisuudet ottaa lapsi kotiinsa asumaan tai muin keinoin tukea lapsen elämää. (Saastamoinen 2010, 4–5.)

Räty (2012, s. 18, 410-418) tiivistää sijaishuoltoa tarjoavan tahon keskeisimmiksi tavoitteiksi lapsen tarvitseman huolenpidon, hoidon, itsemääräämisoikeuden, yksityisyyden, sekä henkisten ja fyysisten perustarpeiden turvaamisen ja näiden valvonnan. Sijaishuoltopaikan valintaa tehdessä tulee olla tarkkana. Sen valintaan tulee vaikuttaa

erityisesti huostaanoton tarkoituksen toteutumisen mahdollistuminen. Huostaanottolanteessa esiin tulleiden lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeet tulee ottaa huomioon sijaishuoltopaikan valinnassa, ja sen tulisi vastata yksilön ongelmiin. Lapsen oikeuteen pitää yhteyttä perheeseensä tulee ottaa huomioon ja tukea mahdollisimman vahvasti. Esimerkiksi sisarukset tulisi sijoittaa samaan sijaishuoltopaikkaan, jos se on mahdollista.

Lastensuojelussa noudatetaan lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että lapsen vaikeuksia tulisi ensisijaisesti pyrkiä korjaamaan avohuollon keinoin lapsen asuessa kotonaan. (Taskinen, 2010, s. 69.) Kuntouttavan ja sijoittavan ratkaisun rajalla on kuitenkin tärkeää arvioida avohuollon tukitoimien riittävyys, mahdollisuuksia ja tarpeellisuutta, lapsen etua lyhyellä ja pitkällä aikavälillä sekä luonnollisesti lapsen tilannetta, sitä, uhkaavatko kodin olosuhteet tai muut tekijät vakavasti lapsen tai nuoren terveyttä ja kehitystä. Jos sijoitukseen päädytään, on lapsen edun peruskysymys se, turvaako sijoittaminen lapsen kehityksen paremmin kuin kotiin jääminen. (Puonti & aarnio, 2004, s. 178. Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapsen vuosina 1991–2020)

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapsen vuosina 1991–2020. (THL, 2021)

Kuten taulukosta voimme havaita, lasten ja nuorten sijoitus kodin ulkopuolelle on kasvanut tasaiseen tahtiin sitten vuoden 1991. Huolestuttavana kehityskulkuna lastensuojelussa voidaan pitää sitä, että lasten kiireellisten sijoitusten määrä on viime vuosina lisääntynyt. Tilannetta on mahdollista tulkita niin, että etenevässä määrin lastensuojeluasiakkuus käynnistyy lapsen tai nuoren näkökulmasta liian myöhään. (Jahnukainen ym. 2012, s. 46.) Lastensuojelulla itsellään ei ole palveluita nuorten kriisitilanteisiin vaan tuki on aina ulkopuolisen tahon tuottamaa. Tulevaisuudessa avohuollon rooli koulunkäynnin tukemisessa ja psykiatrisen hoidon avulla nähdään tarpeellisena sekä kehittyvänä osa-alueena. (Aaltonen & Heikkinen 2009, s. 168–169.) Lastensuojelulaitoksen työn kannalta merkittävänä asiana voidaan huomata se, että lapset tulevat laitokseen usein ”liian myöhään”. Tämä usein edesauttaa haasteiden kasaantumista ja lapset voivat olla vaikeahoitaisia. Toiminnalliset menetelmät voivat toimia apuvälineenä vaikeahoitoisten lasten kanssa kohtaamisessa ja vuorovaikuttamisessa.

2.2 Sijaishuolto laitoshuoltona ja sen tavoitteet

Sijaishuollolle on ominaista lasten arjen mahdollistaminen. Tavoitteena on niin sanotun tavallisen arjen ja siihen liittyvän huolenpidon, hoidon ja kasvatuksen mahdollistaminen. Arjen mahdollistamisen rinnalla sijaishuollossa on tavoitteena tukea lapsen tai nuoren läheisten ihmisten suhdeverkoston rakentumista ja toimintaa. (Pösö 2004, 206.)

Laitoshoito on yksi sijaishuollon muodoista. Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa, ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kunnat ja yksityiset henkilöt. Laitoshuoltoa pidetään usein toimivampana ratkaisuna sijaishuollon järjestämiseksi silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen. Tällöin asiakkaaksi tulevat luonnollisesti myös lapsen vanhemmat, joiden yhteydenpitoa ja lapsi-vanhempi-suhteen rakentumista tuetaan. Pidemmät sijoitukset lastensuojelulaitoksiin tulevat usein kyseeseen silloin kun ratkaisu, eli perhehoito ei ole ollut mahdollista tai lapsen erityisen vaikeahoitoisuuden vuoksi. Laitoshuolto on usein tarkoituksenmukaisin ratkaisu siten myös sijaishuollon tarpeessa olevalla murrosikäiselle lapselle. (Saastamoinen, 2010, s. 10–11.)

Laitoshuollon perustehtävä on sijaishuollolle ominaisesti lasten arjen mahdollistaminen. Pösö (2004, s. 207) toteaa ”Tavallisen arjen fyysisen ympäristön olevan koti, usein siis sijaisperheiden koti tai perhekotien tila.” Laitosmaista ympäristöä on kritisoitu sen kodinomaisuuden puutteen vuoksi. Se on etäällä lasten tavanomaisesta kodinomaisesta ympäristöstä, joka voi harjoittaa tavanomaisia arjen toimintoja, sillä ne eivät ole luontaisesti esillä. Tilan rajoittamista ja tilankäytön kontrollia pidetään laitoshoitoon liittyvinä elementteinä. Monet laitokset ovatkin pyrkineet luomaan kasvu-ympäristöstä mahdollisimman kodinomaisen tilan, jossa sijaishuoltoyksikön sisäisiä suhteita, lasten läheisten ihmissuhteiden tärkeyttä ja laitoksen avoimuutta on korostettu. (Pösö, 2004, s. 208–209.)

2.3 Omahoitajamenetelmä

Lastensuojelulaitoksissa käytetään yleistävästi omahoitajamenetelmää, jota pidetään yksilöllisenä hoito- ja kasvatustapana. Yksilöllisyyden korostamisen lähtökohdaksi on ajatus ihmisen tarkoituksenmukaisuudesta. Omahoitajamenetelmällä tarkoitetaan nimetyt hoitajan sitoutumista lapsen tai nuoren suunnitelmalliseen ja pitkäjänteiseen hoitamiseen ja kasvattamiseen lastensuojelulaitoksessa. Menetelmän tarkoituksena on ensisijaisesti vastata lapsen yksilöllisiin hoidollisiin tarpeisiin, tukea lapsen minäkuvaan ja edistää lujan, mutta hyväntahtoisen hoidollisen ilmapiirin syntymistä lapsen ja omaohjaajan välillä: ohjaaja ei suhtaudu milloinkaan lapsen kielteisiin tunteilmaisuuksiin, vihaisuuteen tai pahaan oloon impulsiivisesti. (Karppinen, 1999, s. 10–16.)

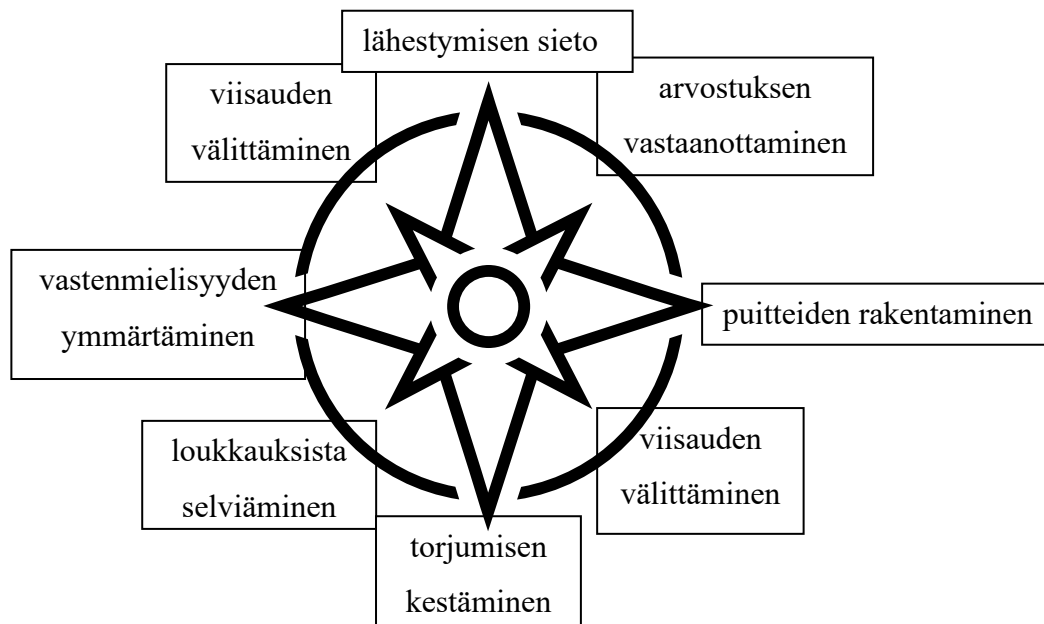
Karppinen (1999, s. 15) kuvaa omahoitajuusprosessia Barbara Dockarsrysdalen (1990) sanoin persoonallisuuden eheytymisprosessiksi, josta voi tunnistaa neljä vaihetta. Alkuun lapsi tarvitsee omahoitajalta todellisia, hyviä ja korjaavia kokemuksia ja perustarpeiden tyydyttämistä – ruokaa, lohdutusta ja läsnäoloa – sekä itse-kontrolliapua käyttäytymiselleen. Toiseksi lapsi tarvitsee kokemustensa jakajan, kuuntelevan olkapään, ”toisen”. Koska lapsi ei välttämättä tunnista kokemuksiaan itselleen tapahtuneiksi, hän tarvitsee kokemustensa ”todistajan” vakuudeksi siitä, että asioita tapahtuu juuri hänelle. Kolmanneksi lapsen kokemuksille on löydettävä symboleita, kokemusten sisäistymistä symbolisten välineiden avulla. Näiden symbolien kuten esimer-

kiksi leikin tai satujen löytymiseen lapsi tarvitsee aikuisen apua. Neljänneksi lapsi tarvitsee käsitteitä ja sanoja. Vasta ymmärretyt kokemukset ja kieli mahdollistavat kokemuksen ja ajatusten kertomisen toiselle ihmiselle. Nämä symbolit, sanoittaminen ja puheeksi ottaminen voivat helpottaa toiminnallisten menetelmien avulla.

Tutustumisvaiheessavaiheessa omahoitaja työskentelee kontaktin ja luottamuksellisen suhteen syntymiseksi. Kontaktin muodostuminen on edellytys koko hoitoprosessin onnistumiselle. Yhteyden muodostuttua suhteessa tarkastellaan lapsen käyttäytymistä, oireita ja suhtautumista kanssaihmiin. Lapsen kanssa etsitään vaihtoehtoja hänen vaikealle käyttäytymisellensä ja häntä autetaan tunnistamaan oman käyttäytymisensä syy- seuraussuhteita. Kun oireiden käsittelyvaihe ja käyttäytymismuotojen tunnistaminen koetaan tarpeeksi mittavaksi alkaa lapsen itsenäistymisen tukeminen. (Karppinen, 1999, s. 14–15.)

Lapsen ja hoitavan aikuisen välisen vuorovaikutuksen avulla lapsi voi kokea sellaisen henkilökohtaisen korjaavan kokemuksen, joka kohentaa hänen perusluottamustaan ympäristöönsä kohtaan (Karppinen, 1999, s. 16). Jokainen sijoitettu lapsi hyötyy siitä, että hänellä on mahdollisuus purkaa kokemuksiaan ja saada psykososiaalista tukea kasvulleen turvallisessa ympäristössä. Mitä kokonaisvaltaisempaa tämä tuki on ja mitä parempia ja yhdenmukaisempia menetelmiä siinä käytetään, sitä paremmat mahdollisuudet lapsella on selviytyä häntä kohdanneista haasteista. (Väliavaara, 2004, s. 19.) Lapsi-omahoitajasuhdetta voidaan kuvailla henkilökohtaiseksi, kahdenkeskiseksi, ammatilliseksi, vastavuoroiseksi, ainutkertaiseksi, pysyväksi ja luotettavaksi ihmissuhteeksi. (Karppinen, 1999, s. 16)

Alla on esitetty kuvio omaohjaajasuhteen vuorovaikutuksellisista haasteista. Kuvio kuvaa nerokkaasti ohjaajan ja nuoren ainutkertaista suhdetta erilaisine tuntemuksineen ja teemoineen. Kompassi havainnoi, kuinka kaikilla kompetensseilla on aina kääntöpuolensa, ja esimerkiksi viisauden jakaminen on molemmien puoleista.

Kuvio 1 Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina. (Kiiskinen & Eskelinen, 2010, s. 23)

3. LAPSI SIJAISHUOLLOSSA

3.1 Sijoitetun lapsen yleisimmät haasteet

Petra Karhu, (2000) kuvaa sijoitusta seuraavanlaisesti:

”Huostaanotto on järkyttävä, repivä, kauhea ja silti välttämätön asia. On hirvittävää joutua revityksi pois äitinsä (isänsä) luota. On hirvittävää joutua haluaamaan sitä. On hirvittävää joutua soittamaan poliisille, jotta nämä veisivät minun äitini pois. Huostaanotettu lapsi on joutunut kieltämään omat vanhempansa kolmasti ja useamminkin.

Tästä aiheutuva syyllisyys ja toisaalta häpeä ovat sen kokoluokan asioita, että jos ne ylipäättään jaksaa havaita, on juuri ja juuri mahdollista, että niitä sitten vielä jaksaa ajatella. Jonkun pitäisi osoittaa lapselle, että hän ei ole syyllinen.

Lapsella on oikeus pelastaa itsensä olemalla pois kotoa. Tähän tarvittaisiin tukevaa hoitoa. ”

Lapset, jotka tulevat sijaishuoltoon ovat yleensä kokeneet elämässään asioita, jotka ovat vaikuttaneet heidän kasvuunsa, kehitykseensä ja kiintymykseensä. Nämä kokemukset ovat yleensä samoja, jotka ovat johtaneet lapsen huostaanottoon. Useilla lastensuojelussa olevilla lapsilla onkin kehitysviivästymiä ja vaurioita kiintymyssuhteissaan. Kehitysviivästymä voi esiintyä jollain tietyllä kehityksen osa-alueella, joka vaikuttaa kokonaisuudessaan lapsen kehitykseen. Kehitysviivästymän oireet tulevat yleensä esille, kun lapsi ei opi tiettyyn ikään kuuluvia toimintoja tai kehitys ei etene toivotulla tavalla. (Männikkö 2009, 41.)

Lasten sijoituksen taustalla olevat asiat, usein lapsen ymmärryksen ja hallintakyvyn ylittävät kokemukset liittyvät yleensä lapsen turvattomuuteen, vanhempien päihderiippuvuuteen, mielenterveysongelmiin, perheväkivaltaan, heitteillejättöön, tai hyväksikäyttöön. (Välivaara, 2004, s.15.) Tyypillisimpiä ongelmia ovat varhaiseen vuorovaihtukseen liittyvät häiriöt kuten minuuden integroimattomuus, joka voi ilmetä paniikkialttiutena ja raivokohtauksina (Tervonen-Arnkil, 2001, s. 6). Lastensuojelulaitoksiin sijoitetuilla lapsilla on usein pitkäaikainen huolenpidon ja hoidon puute tai epävakaisuus. Jatkuvuus, pysyvyys ja turvallisuus, jota lapsi tarvitsee, ei ole toteutunut tyydyttävästi. Diagnostisoitaessa lapsia löytyy useasti käytöshäiriöisyyttä, aggressiivisuutta, asosiaalisuutta, emotionaalisia häiriöitä, lapsuuden rajatilahäiriöitä, masennusta ja erilaisia kehityshäiriöitä. (Tervonen-Arnkil 2001, s. 6.) Joillakin vanhemmilla ei ole yksinkertaisesti voimavaroja hoitaa hyvin lapsiaan, ja ääritapauksissa vauvat elävät ympärivuorokautisesti vailla pysyvää hoitosuhdetta. Nämä lapset nukkuvat märissä vaipeissaan enemmän tai vähemmän nälkiintyneinä. Alle kolmivuotiaan lapsen sosiaalisemotionaaliset vaikeudet ovat jo idullaan. Patologinen narsistinen riippuvuussuhde syntyy useimmiten ensimmäisen kolmen vuoden aikana, kun äidin tai muun objekti-kasvattajan ja lapsen välinen symbioosi jää kokematta tai kesken. Tämä luo perustuksen perusturvattomuuden syntymiselle. (Kemppinen, 2000, s. 133.)

Voimme todeta, että lapsi tarvitsee selviytyäkseen turvallisuuden kokemuksen. Turvallisuuden tunne muodostuu turvallisesta ja pysyvästä kiintymyssuhteesta. Sijoitetun lapsen kiintymyssuhde syntymävanhempiinsa on usein muodostunut poikkeusoloissa.

Kiintymyssuhteen häiriöt ovat kytköksissä tunnetaitojen kehittymättömyyteen ja minäkuvan hajanaisuuteen. (Väliavaara, 2004, s. 17–18.) Perehdyn seuraavissa luvuissa tarkemmin näihin kolmeen, yllä todettuihin sijoitettujen lasten yleisimpiin haastekohtiin – kiintymyssuhteisiin, tunnetaitoihin ja minäkuvaan.

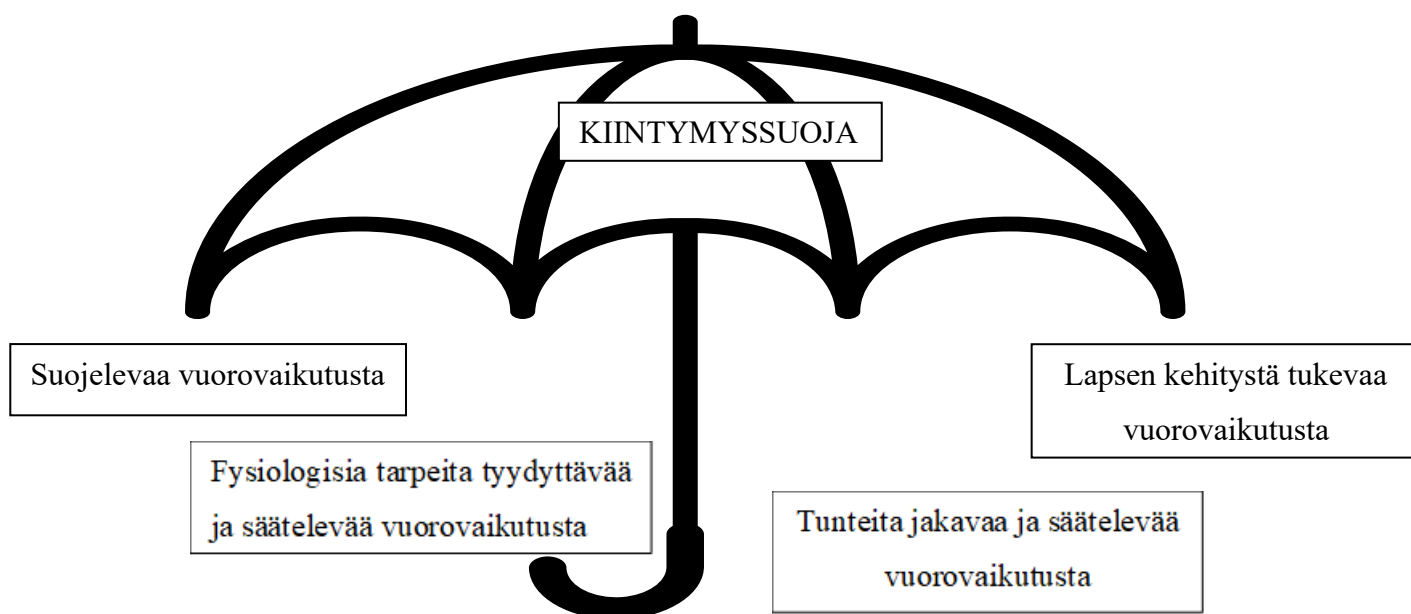
3.2 Kiintymyssuhdehäiriöt

Ihminen tarvitsee toisen ihmisen läheisyyttä ja turvaa. Tämä alkukantainen tarve käynnistyy heti syntymästä, ja sen varhaisimpia elementtejä ovat sensoriset aistimukset kuten tuoksut, ihokosketus, kuulohavainnot ja rintaruokintaan liittyvät tuntemukset. Vuorovaikutustapahtumat – syöttäminen, vaipanvaihto, leikkihetki – jättävät vauvan mieleen muistijälkiä. Kun nämä toistuvat tarpeeksi samankaltaisina riittävän useasti, syntyy yleistyksiä, prototyyppejä ja representaatioita. Pikkuhiljaa representaatiot muokkaantuvat isommiksi kokonaisuuksiksi ja muodostavat sisäistetyt työskentelymallit. Näihin työskentelymalleihin sisältyy muistikuvia, odotuksia, ja hyvässä tapauksessa luottamus kommunikoinnin voimaan ja äidin saatavilla oloon. (Sinkkonen, 2018, s.39–40.) Kiintymyssuhdetta voidaan kuvata sisäisenä säätelyjärjestelmänä, jonka avulla lapsi ylläpitää riittävää kokemusta toisen tarvittavasta läheisyydestä uhan edessä (Sinkkonen & Kalland, 2002, s. 22). Lapsi kiintyy oman turvallisuudentarpeensa vuoksi lähimpään saatavilla olevaan aikuiseen. Koska vauvalla on aina lähellä joku aikuinen, se kiinnittyy aina johonkukaan, siis myös laiminlyövään, etäiseen tai jopa vihamieliseen aikuiseen. (Sinkkonen, 2018, s. 39.)

Ihmisen biologista perustarvetta toiseen ihmiseen on selitetty muun muassa kiintymyssuhdeteorian avulla. Se on John Bowlbyn luoma tapa tarkastella varhaista vuorovaikutusta kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta. Teoriaa pidetään eräänä 1900-luvun tärkeimmistä psyykkisen kehityksen teorioista. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil, 2015, s. 23.) Tutkija Mary Ainsworth on myös tutkinut intensiivisesti kiintymyssuhdetta ja sen erilaisia ilmentymiä. Hän löysi kolme erilaista kiintymyssuhdemallia, joista yksi nimettiin ”turvalliseksi”. Kaksi muuta ovat ”turvaton-välttelevä” ja ”turvaton-ristiriitainen”. (Sinkkonen, 2018, s. 45.) Neljäs olemassa oleva kiintymyssuhdemalli on ”jäsentymätön (integroimaton) kiintymyssuhde”.

3.2.1 Turvallinen kiintymyssuhde

Turvallinen ja luottavainen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi oppii luottamaan siihen, että hänet huomioidaan, hänen tarpeensa tunnustetaan ja niihin osataan vastata sopivalla tavalla. Turvallisessa kiintymyssuhteessa kasvattaja kykenee reagoimaan sensitiivisesti lapsen erilaisiin tarpeisiin eli niihin fyysisiin, psyykkisiin kuin sosiaalsiinkin tarpeisiin. (Vilen ym., 2008, s. 36.) Turvallisessa kiintymyssuhteessa vanhempi kykenee vastaanottamaan lapsen joskus kaoottista tunneilmaisua ja hätää. Vanhempi jäsenteää ilmaisua ja palauttaa sen takaisin sanoittaen ja muuntaen tunnesisältöä. Hän kykenee kytkemään hädän rinnalle lempeän ja rauhoittavan puolen ja toiminaan turvallisena aikuisena hädän hetkellä. Tällöin lapsi kokee tulevansa ytimeästä asti nähdyksi ja kuulluksi, eikä itseään ja ydintään tarvitse peitellä. Lapselle syntyy sisäistynyt kokemus siitä, että hädän ilmaiseminen johtaa johdonmukaisen hoivan saamiseen. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s. 32) Turvallisesti kiinnittynyt lapsi kokee itsensä tärkeänä ja rakastettavana. Hän pitää myös toisia rakastettavana. Turvallisessa kiintymyssuhteessa elänyt lapsi kykenee aikuisena antamaan rakkautta ja vastaanottamaan sitä ja hänen tunneilmaisunsa on suoraa ja avointa. Turvallisesti kiintynyt lapsi uskaltaa kohdata vanhempana myös oman lapsensa tarpeet ja tunteet. (Vilen ym., 2008, s. 37–38.)

Kuvio 2 Kiintymyssuoja (Puonti, 2004).

3.2.2 Turvaton-välttelevä kiintymyssuhde

Välttelevästi kiintynyt lapsi on todennut, että hoivaaja odottaa häneltä kykyä selviytyä voimakkaista tunnekuohuista itsenäisesti ilman turvallisen, vastaanottavaisen aikuisen apua. Lapsi on oppinut, että kiukuttelu, raivoaminen ja joskus muutkin intensiiviset tunteet kuten lohdutuksen tarve, ovat omiaan viemään hoivaajan pois saatavilta, ja hän jää yksin. Tämän seurauksen lapsi oppii tukahduttamaan voimakkaita tunneilmaisuja ja seuraa valppaasti aikuisen reaktioita, jotta voisi vastata niihin tämän toivomalla tavalla. (Sinkkonen, 2018, s. 46.) Koska lapsi on kokenut, että hänen täytyy selvittää tunnemyrskyistä yksin, hän pyrkii löytämään itsenäisiä keinoja säädellä tunnetilojaan. Koska lapsi ei kuitenkaan ole kykenevä säätelemään omia tunnetilojaan itsenäisesti, lapsi alkaa kokea, että on helpompaa välttää tunteita tai kieltää ne itseltään kokonaan. Lapsi oppii mallin, jossa vaivaamalla mahdollisimmat vähän aikuista voi saada parhaiten tämän hyväksynnän. Erityisen rankaksi välttelevä kiintymyssuhde käy silloin, kun lapsi huomaa, ettei hoivaaja anna myönteistä palautetta, vaikka lapsi toimisi kuinka hyvin. Joskus tunteiden patoaminen ja aikuisten vaatimukset (varsinkin ollessaan täysin epäreiluja) voivat kasvaa kuormittavaksi lapsen mielessä. Lapsi voi alkaa oireilla hyvin yllätyksellisesti esimerkiksi raivoamalla ja uhkaamalla rajoja. Aikuisten voi olla vaikea ymmärtää, ettei tällainen lapsi jaksa olla enää kiltti. Välttelevän oletusmallin omaksuvan aikuisen rakkauden vastaanottaminen ja antaminen saattaa olla vaikeaa. Hän haaveilee rakkaudesta, mutta pelkää rakastua. Suhteessa omaan lapseensa hän haluaa olla ideaalivanhempi, mutta pettyy helposti, kun huomaa oman tarvitsevuutensa estävän sen. Hän odottaa muilta samanlaista itsenäisyyttä, kun mitä häneltä on odotettu. (Vilen ym., 2008, s. 38–39.)

3.2.3 Turvaton-ristiriitainen kiintymyssuhde

Kolmannessa Ainsworthin tunnistamassa kiintymyssuhdemallissa hoivaaja on ollut tunnereaktioissaan intensiivinen, mutta ailahteleva ja epäjohdonmukainen (Sinkkonen, 2018, s. 46). Vilen ym. (2008, s. 40) jatkaa, että ailahtelevuus ja epäjohdonmukaisuus voi juontaa juuresta esimerkiksi hoivaajan epävarmuudesta tai epästabiliilista elämäntilanteesta. Vanhempi saattaa keinottomuutensa vuoksi olla välillä esimerkiksi

täysin välinpitämätön, välillä erittäin ankara ja välillä aneleva. Lapsen on siis vaikea ennustaa, miten aikuinen reagoi kulloinkin, ja hänen on vaikea tietää millainen hänen pitäisi olla suhteessa toiseen. Vuorovaikutus on kuohahtelevan tunnepitoista, ja lapsen suhde hoivaajaan voi muodostua vihamielisriippuvaiseksi (Sinkkonen, 2018, s. 47). Ristiriitaisen oletusmallin omaksunut hakee aikuisenakin toisen hyväksyntää voimakkaasti ja kokee arvottomuutta ilman sitä. Hän saattaa jäädä riippuvuussuhteeseen henkilön kanssa, jossa toimintaa hallitsevatkin enemmän tunteet kuin järki. (Vilen ym., 2008, s. 41.)

3.2.4 Integroitumaton kiintymyssuhde

Tässä kiintymyssuhdemallissa kiintymyssuhde ei ole koskaan päässyt kunnolla syntymään. Hoitava vanhempi ei esimerkiksi päihteiden käytön tai oman psyykkisen sairastumisensa vuoksi kykene huolehtimaan lapsestaan niin kuin pitäisi. Lapselle ei muodostu sisäistä oletusmallia siitä, miten hänen pitäisi kertoa tarpeistaan muille, kommunikoida muiden kanssa, rakastaa ja olla rakastettu. (Vilen ym., 2008, s. 41.) Sinkkonen (2018, s. 34) jatkaa, että tällaisessa tilanteessa lapsi on pohjimmiltaan varuillaan, ahdistunut ja stressaantunut vanhempiensa seurassa. Lapsi voi irvistellä, ilmeillä tai jopa käyttäytyä itsetuhoisesti. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen yhteydestä psyykkisiin häiriöihin, erityisesti aggressiivisuuteen, on löydetty selkeää näyttöä. Kun lapsi ei muodosta kiintymyssuhdetta kehenkään, hänen on mahdotonta muodostaa kuvaa itsestä tai itsestä toisen kanssa. Varhainen tuen saanti ja riittävä psyykinen hoito ovat ainut mahdollisuus siihen, että jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa elävä voi yleensäkin kasvaa psyykeltään sellaiseksi, että hän kykenee luomaan kuvaa itsestään ja oppii rakastamaan muita.

3.3 Tunnetaidot

Jokainen ihminen on alun perin tunneihminen. Tuntemusteorioiden mukaan tunteet ovat sisäisesti koettuja tuntemuksia (*feeling*), jotka ilmenevät ihmisen toiminnassa (Puolimatka, 2011, s. 328). Tunnetilat syntyvät aivoissamme kuten muutkin henkiset toimintamme. Tunne-elämän kehityksen herkkyysvaiheet ajoittuvat varhaislapsuuteen, murrosikään ja sitä seuraavaan identiteettikriisiin. Näiden ajanjaksojen aikana lapsi tai nuori on erityisen herkkä tunnekasvatukselle. (Kemppinen, 2000, s. 2–3.)

Terve tunne-elämä on normaalin sosiaalisen kypsymisen perusta. Kasvava lapsi ottaa vaikutteita ympäristöstään ja peilaa omia tunnetilojaan ja kokemuksiaan ympäröivään maailmaan. (Kempainen, 2000, s. 3) Ideaalissa tunnekasvatuksessa lapsi on turvallisessa kiintymyssuhteessa hoivaajaan, jossa aito vuorovaikutus on läsnä. Aidossa vuorovaikutuksessa osapuolet eivät kohtele toisiaan esineinä vaan persoonina. Lapsen esineellistämisen lasta pyritään ymmärtämään kuin mitä tahansa kokemuspiirin tapahtumaa tai ilmiötä. Hänen toimintaansa pyritään ennustamaan hänen käyttäytymistään luonnehtivien piirteiden avulla. Avoin ihmissuhde taas koskettaa molemminpuolisesti. Ihminen ei ole olento, jota voidaan tutkia irrallisella asenteella olematta hänen kanssaan ihmissuhteessa. Avoimuutta lapsi oppii vain saamalla mahdollisuuden elää aidossa ihmissuhteessa. (Puolimatka, 2011, s. 310–311) Kempainen (2000, s. 3–15) jatkaa, että terve, normaali tunne-elämä on riittävästi yhdentynyt, integroitunut, ja siinä on riittävät voimavarat realiteettien kohtaamiseen. Tunnekasvatuksen pohjan luovuttaa rakkauden ja huomion osoittaminen. Ehdottomaan rakkauteen perustuva tunnesuhde tarjoaa kasvualustan lapsen luontaiselle elämänilolle. Kun lasta rakastetaan, hän tulee tietoiseksi omasta arvostaan ja kokee elämän merkitykselliseksi, eikä mikään muu kokemus tarjoa vastaavaa tunnetta elämän merkityksellisyydestä. Tasa-arvoisen tunnesuhteen edellytyksenä on, että aikuinen ei kuvittele tietävänsä lasta paremmin, mitä lapsi haluaa, vaikka hän usein tietääkin lasta paremmin, mikä on lapselle hyväksi. Ohjaaminen ei siis ulotu sisimpien tunteiden tasolle, tai tunnesuhde voi vääristyä. Terveellisesti kehittyneen lapsen tunnetaidot muodostuvat tunneälystä. Tunneälyn voimavarasta voidaan tunnistaa neljä eri osa-aluetta, joita ovat tunteiden tunnistaminen ja ilmaisu, tunteiden käyttäminen ajattelun tukena, tunneinformaation ymmärtäminen ja analysointi sekä tunteiden säätely. (Puolimatka, 2011 s. 309–313.)

Joissain valitettavissa tilanteissa lapsi ei ole saanut kokea yllä mainittuja terveellisten tunnetaitojen perustaa. Nämä vääristymät voivat saada alkunsa jo vauvaiässä. Suuri määrä tutkimuksia tekee selväksi, että sosiaaliset kokemuksemme vaikuttavat tunne-elämän käsittelyn biologisiin järjestelmiin. Näiden järjestelmien kehityksen ja toimivuuden taso riippuu täysin varhaisten sosiaalisten kokemusten luonteesta. Ihmisen ei ole mahdollista saavuttaa itsensä huolenpitämisen ja omien tunteiden tiedostamisen asennetta, jos joku toinen ei ole ensin näyttänyt sitä hänelle. Ihmisen täytyy saada tämä kokemus ensin jonkun kanssa – vasta sitten sen voi tuottaa uudelleen itse. (Gerhardt,

2007, s. 129.) Vaurioituneesta tunne-elämästä on seurauksena tunne-elämän häiriö eli sosioemotionaalinen häiriö. Tilanne johtaa epäyhtenäiseen ja liian ristiriitaiseen sisäiseen maailmaan, mikä puolestaan heijastuu myös ulkoiseen todellisuuteen. (Kemppinen, 2011, s. 14) Nuoren tunne-elämän häiriöt ovat harvoin selkeästi sijoitettavissa johonkin tiettyyn diagnostiseen lokeroon (Kemppinen, 1997, s. 22). Kemppinen (2011, s. 14) kuvaa, että tunne-elämältään häiriintyneen nuoren tai lapsen oirehtiminen voi ilmetä ulospäinsuuntautuneena aggressiivisuutena ja impulsiivisuutena, omaan kuoreensa apaattisesti sulkeutumisena, epävarmuutena, omissa maailmoissaan olemisena tai kyvyttömyytenä leikkiin. Hän toteaa, että lastensuojelulapset ovatkin useimmiten tunne-elämältään turvattomia, pelokkaita ja epävarmoja. On tavallista, että lapsilla on hyvin epämääräisiä tunnekokemuksia, joita he kuvaavat vain pahaksi oloksi tai huonoksi päiväksi. Somaattiset tuntemukset, kuten päänsärky, vatsavaivat tai erilaisten sairauksien pelko, ovat tavallisia tunneaurioituneilla lapsilla. (Kuukasjärvi ym., 2011, s. 159.)

Tunnekasvatuksen keinoina voidaan käyttää mielialan käsittelyä, tunteiden uudelleen havaitsemista ja sanoittamista, aidon tunneilmaisun ja päätöksenteon kehittämistä, tee jotakin toisin -näkömyksen opiskelua, itsetuntemuksen lisäämistä, kuten itsenäisen kyvyn parantamista, arjenhallintaa, kuten normaalirytmien hidastamista, positiivisten mielikuvien syöttämistä, mielen tyynnyttämistä ja mielen rentouttamista (Kemppinen, 2000, s. 21)

3.4 Minäkuva

Mitä on minuus? Minällä tarkoitetaan kaikkea sitä, minkä ihminen itse kokee ”minuna” – ihmisen omaa kokemusta persoonastaan. Minä voidaan määritellä myös ihmisen kyvyksi organisoida kokemuksia niin, että niihin tulee joku mielekkyys. Minäkuva taas on niiden erilaisten ominaisuuksien, toimintojen ja päämäärien kokonaisuus, joiden avulla yksilö kuvaa itseään. (Keltikangas-Järvinen, 2006, s. 117) ihmisen persoonallisuuden biologinen perusta on temperamentti. Temperamentti on synnynnäinen ja yksilöllinen käyttäytymistyylili, tapa toimia, joka koostuu useista erilaisista piirteistä. Se on joukko taipumuksia ja valmiuksia, jotka tulevat esille yksilön käyttäytymisessä ja reaktiotavoissa. Synnynnäinen temperamentti ei kuitenkaan ennusta tai kuvaa yksiselitteisesti kenenkään lapsen persoonallisuutta tai aikuisiän luonteenpiirteitä. Lasta

hoitavien aikuisten kyky olla vuorovaikutuksessa (myös kiintymyssuhdemalli) säätelee aina sitä, millaiseksi vastasyntyneen vauvan temperamentti alkaa muotoutua. (Vilen ym., 2008, s. 43) Minän kehittymisen kolme pääsuuntaa määrittävät vuorovaikutustekijät ovat geneettinen perimä, kasvuympäristö, ja ontogeneesin käsite. Turvallinen kiintymyssuhde on otollisin kasvualusta minuuden kehitykselle. Jos lapsen aivot eivät saa kokemuksia affektien ulkopuolisesta säätelystä, ne eivät voi myöskään oppia affektien itsesäätelyä, joka on osa ontogeneesin prosessia. Ontogeneesi, joka määritellään minän kehittymiseksi itsesäätelyn kautta, on aktiivinen kehitysprosessi. (Sinkkonen & Kalland, 2002, s. 81)

Minä kehittyy ihmiselle vasta biologisen syntymän jälkeen, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Minän syntymisen ensimmäisenä vaiheena syntyy tietoisuus omasta kehosta, sitten seuraa kielen kehittyminen, verbaalinen minuus, oman minäkäsityksensä sanoittaminen. Tämän jälkeen lapsi alkaa tunnistamaan menneisyyden tapahtumia ja tulevaisuuden toiveita. Tämä kehitys päättyy siihen, että lapsi kykenee näkemään itsensä samanlaisena kuin muutkin hänet näkevät. Vaikka lapsen minäkuvassa tapahtuu merkittäviä muutoksia tasaisesti kautta koko kehityksen, ovat murrosiän muutokset saaneet psykologisessa kirjallisuudessa osakseen enemmän huomiota muihin kehitysvaiheisiin verrattuna. Murrosiän aikana ihminen käy usein läpi identiteettikriisin. Identiteetti on minän pysyvyyttä ja varmuutta kuvaava tunne, varmuutta siitä, kuka on tai keneksi on kasvamassa. (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 122–137.) Minän kehityksen vaarantavana tekijänä voidaan pitää integroimattomassa kiintymyssuhteessa elämistä. Siinä elävän tunnemaailma on kaottinen, eikä hän kykene peilaamaan itseään toiseen ihmiseen muodostaakseen kuvaa itsestään. Tilanne on lapsen näkökulmasta aina vaarallinen, eikä aikuisuuteen kasvaminen ja psyykeen normaali kehittyminen mahdollistu ilman riittävää varhaisen avun ja tuen saantia. (Vilen ym., 2008, s. 41–42.)

4 TOIMINNALLISET MENETELMÄT LASTENSUOJELUTYÖN TUKENA

4.1 Toiminnallisten menetelmien kirjo

On selvää, että vaikeiden kokemusten negatiivisten vaikutusten vähentämiseksi lapsi tarvitsee erityistä tukea. Jokainen sijoitettu lapsi hyötyy siitä, että hänellä on mahdollisuus purkaa kokemuksiaan ja saada psykososiaalista tukea kasvulleen turvallisessa ympäristössä. Mitä kokonaisvaltaisempaa tämä tuki on ja mitä parempia ja yhdenmukaisempia menetelmiä siinä käytetään, sitä paremmat mahdollisuudet lapsella on selviytyä menneisyydessä koetuista kolhuista. Tyypillisesti lapset, jotka selviytyvät, ovat kokeneet kompensoivia, suojaavia kokemuksia kasvunsa aikana. Nämä edellä mainitut korjaavat kokemukset ovat helpottaneet heitä selviytymään ja kehittymään sekä sosiaalisissa että emotionaalisissa taidoissa ja rakentamaan itselleen eheämmän identiteetin. (Välivaara, 2004, s. 19)

Auttamisen tavat eivät lastensuojelun sosiaalityössä nojautu enää pelkästään keskustelemaan sosiaalityön perinteeseen, vaan on havaittavissa, kuinka toiminnallisuus on tullut sen rinnalle. 1990-luvulta alkaen erilaiset toiminnalliset ja osallistavat menetelmät ovat löytäneet paikkansa osana suomalaista auttamisjärjestelmää. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2009, s. 8) Toiminnallisten välineiden avulla pyritään lapsilähtöiseen ja voimavarakeskeiseen työotteeseen, jolla lapsen oma kokemus saadaan esiin. Päähuomio on lapsen voimavaroissa, selviytymisessä ja tulevaisuudessa. Lapsen kanssa työskentely edellyttää hänen osallisuutensa mahdollistavia, lasta kiinnostavia toiminnallisia tukimuotoja, kuten vertaisryhmiä, kahdenkeskistä työskentelyä ja lapsilähtöisiä välineitä (terapeuttisia pelejä, kirjoja kuvakortteja yms.) (Välivaara, 2004, s. 20, 35.) Toiminnalliset työmenetelmät tarvitsevat ammattitaitoista työntekijää ja menetelmän käyttäjää toimiakseen tavoitteiden suuntaisesti. Tietyn menetelmän valinta ja käyttöönotto edellyttää kykyä jatkuvasti arvioida, tukeeko toiminta sille asetettuja päämääriä. Myös henkilökohtainen kiinnostus, vahvuudet ja harrastukset ohjaavat menetelmän valintaa. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2009, s. 11.) Toiminnallisessa työskentelyssä hyödynnetään kokemuksellista oppimista, jonka avulla elämän ilmiöitä voidaan konkretisoida ja tutkia havainnollisemmin kuin pelkän keskustelun kautta. Välineiden käytössä ei ole keskeistä tulkintojen teko esim. lapsen valitsemien korttien perusteella vaan niiden pohjalta syntyvä aito ja luottamuksellinen vuoropuhelu ja lapsen

tuottaman kertomuksen kuuleminen. (Väliavaara, 2004, s. 20) Tällaista aitoa ja luottamuksellista vuoropuhelua voidaan luonnehtia myös dialogisuudeksi, jonka käyttö vuorovaikutuksessa mahdollistaa toisen ihmisen aidon ymmärtämisen. Sen avulla voi ylittää omaa kapasiteettiaan ja rajojaan toisen kanssa. Dialogin avulla syntyykin usein sellaista tietoa, jota yksin asiantuntijana ei koskaan saavuttaisi – dialogissa työntekijä osaa olla myös tietämätön ja luottaa asiakkaan asiantuntijuuteen, jolloin syntyy kokemus jaetusta asiantuntijuudesta. (Vilen, 2008, s. 87.)

Summa summarum – toiminnalliset menetelmät voivat auttaa sijaishuollossa työskentelevää ohjaajaa ottamaan asioita puheeksi ja vahvistamaan lapsen ja työntekijän keskinäistä suhdetta. Lasta menetelmät voivat auttaa näkemään oman elämäkerrallisuutensa selkeämmin, puhumaan vaikeista asioista, sanoittamaan tunnetiloja ja ajatuksia sekä luottamaan aikuiseen. Syvennyn seuraavissa luvuissa tarkemmin erilaisten toimintamenetelmien kirjoon, joista olen valinnut kehittämishankkeeni työkalupakkikan-sion muodostavat menetelmät.

4.2 Taidelähtöiset menetelmät

Tietoa ja lähteitä sisäistäessäni havaitsin, että taidelähtöiset menetelmät ovat yksi suuri joukko erilaisia toiminnallisia työvälineitä, joita toteutetaan taiteen keinoin. Esimerkiksi Anna-Liisa Karjalainen, (2019) kuvaa teoksessaan taidelähtöisten eli *luovan toiminnan* työtavoiksi musiikin, kuvallisen ilmaisun, kirjoittamisen, liikkeen, tarinankerroman ja draaman keinoja.

Taidelähtöisiä menetelmiä lastensuojelutyössä on tutkittu muun muassa Känkäsen (2013) toimesta, ja hän kertookin, että ratkaisut lastensuojelun haasteisiin ja työmenetelmien kehitykseen eivät löydy ainoastaan lastensuojelun vakiintuneiden ja vallitsevien käytäntöjen sisältä. Ne löytyvät erilaisten toimintakulttuurien, lähestymistapojen ja tieteenalojen risteyskohdista. Tutkimusta viitoittavina orientaatioina ovat toimineet deskriptiivisyys, kokeilevuus ja taiteellisessa työskentelyssä esiin nousevien havaintojen käsitteellisyys ja sanoittaminen.

4.3 Elämäntarinatyöskentely

Tarinan kerronta on ihmiskunnan ikivanha tapa hahmottaa paikkaansa maailmassa. Filosofian traditioissa on pohdittu runsaasti kysymystä: *mitä minä on?* ja miten siinä voidaan saada varmuutta, voidaanko ja kuinka vastata kysymykseen: kuka minä olen? Tarinallaan voi luoda sisäistä ja ulkoista maailmaa sekä niiden välisiä suhteita, jolloin näköalat avautuvat ”sisään ja ulos”. Tarinallisuus on eräänlaista pesän rakennusta, yksilöllisen ja yhteisöllisen tilan asuttamista. Voidaan puhua sisäisestä kodista tai kodittomuudesta, jonka kuvaaminen on ihmiselämän ytimissä. Silloin kun elämäntarina ei ole tarjonnut suhteita, joita pitkin olisi päässyt kiinnittymään itseensä tai maailmaan, omaelämäntarinnallisten taitojen ja itseilmaisun kehittäminen ei ole pelkkä harrastus tai ajankulu vaan tärkeä osa elämässä selviytymistä. (Bardy & Känkänen, 2005, s. 64–72.)

Elämäntarinatyöskentelystä on tehty lukuisia tutkimuksia ja hankkeita. Yksi niistä on 1999–2003 toteutettu elämäntarinnallinen tutkimus- ja kehittämishanke *Elämäntarinnat – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisyksi*. Hankkeessa kehitettiin ja tutkittiin sitä, miten lastensuojelun piirissä olevien ihmisten ulottuville saadaan uusia mahdollisuuksia ja välineitä itseilmaisun kehittämiseen, jotta ihmiset pääsisivät kuulemaan ja arvioimaan oman elämänsä kulkua, sen näköaloja ja pohtimaan: Keitä me olemme, mihin me kuulumme ja miten me elämme? Työskentelyä toteutettiin monin eri tavoin, esimerkiksi sarjakuvan muodossa, sähköpostin välityksellä lähetetyin kuvin ja kirjein, vanhaa kalenteria selailemalla, verkostokarttoja ja sukupuita piirtämällä, elämänjanaan muotoilemalla, valokuvan keinoin, leikekirjaa keräämällä, kirjoittaen, runojen ja laulun sanoitusten muodossa. Naamarit, maalaukset ja muut työt tarjoavat myös suojan, jonka turvin voi tuoda esiin sitä, mitä mielessä on. Konkreettisen jäljen sivuuttamaton luonne mahdollisti myös sen, ettei prosessi haihdu sanoina ilmaan vaan kerronnan äärelle voitiin palata. (Bardy & Känkänen, 2005, s. 64–76.)

Identiteettityön keinoin nuori hahmottaa omaa elämäntarintaansa ja siihen liittyviä tuntemuksiaan. Keskeistä työskentelyssä on koota nuoren elämä yhtenäiseksi, selkeäksi ja aikamääräiseksi tarinaksi. Usein työntekijä joutuukin etsimään puuttuvia paloja nuoren tarinaan esimerkiksi nuorta koskevista asiakirjoista. (Barkman 2009, s. 242–243.) Nuoren menneisyyden hahmottamisen keinoina ovat nuoren oman

puheen ja muistojen kuuleminen, palaaminen entisille kasvupaikoille, valokuvat elämänvarrelta, puuttuvien tietojen hankinta ja niiden yhteen kokoaminen esimerkiksi elämäkirjaan. Tärkeitä ovat myös tulevaisuudennäkymät, tieto siitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. (Niemelä 2005, s. 71.) Menetelmien lisäksi elämäntarinatyöskentelyn tukena voidaan käyttää erilaisia toiminnallisia työvälineitä. Sopivia työvälineitä ovat esimerkiksi paljon lastensuojelussa käytetyt Minun kirjani ja Umbrella – työkirja. Molemmissa välineissä tarkoituksena on koota lapselle omaa kirjaa, joka sisältää erilaisia osa-alueita ja aiheita hänen elämästään. Tarkoituksena on havainnollistaa lapselle hänen kokemuksiaan ja muodostaa hänelle yhtenäisempi kuva omasta elämästään. Muita tunnettuja elämäntarinatyöskentelyn välineitä ovat mm. tunne- ja vahvuuskortit.

4.4 Pesäpuu ry työvälineet

Pesäpuu ry on yleishyödyllinen yhdistys, jonka toimialueena on koko Suomi. Pesäpuun tavoitteena on kehittää lastensuojelua ja sen perhehoitoa vahvistaen niissä lasten osallisuutta ja kuulluksi tulemistä sekä edistäen lapsen terveyden, kehityksen ja hyvinvoinnin toteutumista. Tarkoituksen toteuttamiseksi yhdistys ylläpitää lastensuojelun osaamiskeskusta, järjestää lapsille ja nuorille vertaistukea, ylläpitää vertaistukiverkostoa maakunnissa ja kehittää lastensuojelun työmenetelmiä. Pesäpuu tuottaa välineitä lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn ja siten lisää vanhempien ja työntekijöiden osaamista. (Pesäpuu ry, 2021)

Pesäpuun toiminnalliset menetelmät ja välineet kantavat nimeä Lupaus lapselle. Toiminnallisiin välineisiin kuuluvat erilaiset julkaisut, korttisarjat, pelit, tehtäväarkit, leikkivälineet ja kirjat (Pesäpuu ry 2021). Väливаara (2004, s. 48–49) mainitsee esimerkiksiä tunnesäätikartan, tunnepyörän, tunnepantomiiimikortit, vahvuuskortit, valovoimapelin, satukirjat, työkirjat, nallekortit ja väittämäkortit.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

5.1 Opinnäytetyön tehtävä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli henkilökohtaisella tasolla saada syväluotaavampaa tietoa toiminnallisista menetelmistä ylipäänsä, niiden laajasta kirjosta ja spesifeistä käyttömahdollisuuksista. Tämän tiedon siivittämänä sekä Jalavan lapset ja aikuiset tuntiessani minulle aukeni mahdollisuus luoda ainutkertainen työvälinekokonaisuus, jollaista ei vielä yksikössä ollut. Sosionomina valmistun ammattiin, jossa kohtaan ja ohjaan ihmisiä. Voin hyödyntää työssäni hyväksi todettuja menetelmiä, joilla mielen-terveyttä ja osallisuutta voidaan tukea. Koen opinnäytetyön merkityksellisyyden sen kestävyudessa ja kehittämisnäkökulmassa, sillä kansio ei ikinä vanhene, eikä se ole koskaan valmis. Mielen-terveyden vahvistaminen lapsille ja nuorille on ajankohtaista ja siihen tulee löytää käytännöllisiä ja konkreettisia keinoja. Aihepiiri kosketti ja kiinnosti minua, ja näkyy työssäni jokapäiväisessä arjessa.

Kehittämäni tuotos, eli toiminnallisten työvälineiden työkalupakki -kansio sisältää selkeät ohjeistukset ja säilytyksen jo entuudestaan Jalavassa olleille työvälineille, sekä kuusi uutta menetelmää. Yksi uusista menetelmistä on suurempi kokonaisuus, Umbrellatyökirja, joka on räätälöity yksikön tarpeita palvelevaksi.

5.2 Yhteistyökumppani ja taustat

Opinnäytetyöni aihe syntyi työskennellessäni lasten- ja nuorisotyössä, jossa havaitsin toistuvasti haastavia tilanteita, joissa lapsen oireilu ja pahanolon tunteet purkautuivat hallitsemattomasti ja tunteiden sanoittaminen tuntui vaikealta. Tilanteet johtivat usein tunteiden ylikuumentumiseen. Pohdin usein, millä tavoin lapsien tunneilmaisun keinoja, lapsen äänen kuulluksi tulemista ja omaohjaajasuhteen syventymistä voisi edesauttaa. Minulle syntyi ajatus lastensuojelussa käytettävistä toiminnallisista menetelmistä, joiden avulla nuorten tunnetaitoja voitaisiin kehittää ja toisaalta avata työntekijöille väylä kohdata asiakas sellaisena kuin tämä todellisuudessa on.

Opinnäytetyön idea lähti liikkeelle todellisesta työyhteisön tarpeesta saada toiminnallisten menetelmien kokonaisuus yhteistyökumppanina toimivaan lastensuojelulaitokseen. Kyseinen laitos on lähtökohtaisesti pidempien sijoitusten sijaishuoltoa tarjoava, 6-paikkainen yksikkö. Se sijaitsee Eurassa, Honkilahden kylässä. Sen tärkeimmiksi arvoiksi olen tunnistanut oman työtaipaleeni varrella kodinomaisuuden, lapsilähtöisyyden ja lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisen. Se on tarkoitettu ensisijaisesti

6–18 -vuotiaille lapsille ja nuorille, ja tarjoaa myös jälkihuoltopalveluja itsenäistyvälle nuorelle. Jalavan ehdoton voimavara on pitkäaikaiset työntekijät, jotka ovat motivoituneet ja sitoutuneet työhönsä ja omaohjaajuuteen.

Yksiköstä löytyi jo entuudestaan menetelmiä, mutta ne pölyttyivät toimiston ylähyllyllä koskemattomana. Näin ollen saimme yhteistyössä yksikön vastaavan ohjaajan kanssa idean toiminnallisten menetelmien työkalupakkikansiota.

Työskentelyn alussa suunnittelin mahdollista kehittämistyön kulkua, aikataulua, ja suuntaviivoja. Tein tiivistä yhteistyötä yksikön kanssa, jossa olen myös työskennellyt vuoden aktiivisesti opintojeni ohessa. Kerroin työyhteisön jäsenille opinnäytetyöprojektistani, ja sen prosessista. Kyselin arjen keskellä suullisesti työntekijöiltä toiveita ja ajatuksia toiminnallisista menetelmistä, jonka kautta sain punaisen langan työskentelelyni. Lopulta kokonaiskuva alkoi muodostumaan, ja ajatus kansiokokonaisuudesta alkoi hahmottumaan. Päätin koota kansioon erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja harjoituksia, jotka soveltuvat lasten ja nuorten käyttöön. Menetelmäkansiossa on hyödynnetty taidelähtöisiä menetelmiä, narratiivisia menetelmiä, ja erilaisia lomakkeita. Kansion harjoitukset ovat eritasoisia ja kestoisia ja ohjaaja voi käydä niitä läpi nuoren kanssa yksitellen tai muodostaa kansion käytöstä nuorelle prosessin.

5.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Päätin toteuttaa työni luonnollisesti toiminnallisena opinnäytetyönä, sillä tarve produktiolle, eli tuotokselle oli. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. Toiminnallinen opinnäytetyö pyrkii tavoittelemaan ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, toiminnan järjestämistä sekä opastamista. Toteutustapana toiminnallisessa opinnäytetyössä voi olla esimerkiksi opas tai kansio, niin kuin tässä opinnäytetyössä on. (Vilka & Airaksinen 2003, s. 9) Toiminnallisessa opinnäytetyössä erityisesti oppaita tai käsikirjoja tehdessä lähdekritiikki on tärkeää. (Vilka & Airaksinen 2003, s. 53) Opiskelin kansiota tehdessä myös tekijänoikeuden lakeja, ja kirjoitinkin valmiisiin menetelmiin niiden lähteet.

5.4 Kehittämishankkeen eteneminen

5.4.1 Alkusysäys ja keskustelut työntekijöiden kanssa

Kehittämishankkeen aikana kokosin yhteen menetelmäkansiota - Toiminnallisten menetelmien työkalupakkia. Aloitin lähdekirjallisuuden etsimisestä, muiden aihepiiriin kuuluvien opinnäytetöihin ja artikkeleihin tutustumisella ja suullisilla kyselyillä lastensuojelulaitoksen henkilökunnalta arjessa. Keskustelin aktiivisesti yksikön vastaavan työntekijän kanssa, jolta lopullinen idea ja tarve toiminnallisten menetelmien kansiolle lähti. Ideoimme yhdessä kansion mahdollista sisältöä, ja tämä yhteyshenkilö lähetti häntä kiinnostavia menetelmiä minulle tutustuttavaksi. Näistä menetelmistä kansion päätyikin kolme menetelmää – ärsyttää- lomake, yhteisön kokemuspeli, ja turvakamu -sovellus. Keskustellessani yksikön henkilökunnan kanssa, otin selvää esimerkiksi siitä toivooko työntekijä pidempiprosessisia vai nopeasti toteutettavia menetelmiä, onko menetelmiä tällä hetkellä tarpeeksi, ja millaisiin tarpeisiin toteutettavia menetelmiä kaivattaisiin. Sain vaihtelevia vastauksia. Osa työntekijöistä vastasi, että nopeasti ja helposti toteutettavat menetelmät tulisivat suuremmalla todennäköisyydellä käyttöön. Osa kiinnosti myös pidemmän prosessin työvälineet. Kaikki haastattelemani henkilöt olivat sitä mieltä, että kansiokokonaisuus voisi helpottaa ja madaltaa kynnystä toiminnallisten välineiden käytölle. Huomasin myös oman vuoden kestävästä työkokemukseni aikana Jalavasta sen tosiasian, että toiminnallisia menetelmiä ei käytetty yksikön arjessa, vaikka muutamia toimiston hyllyltä löytyikin.

5.4.2. Kehittämisprosessin kuvaus

Aloitin kansion kokoamisen syventymällä aihepiiriin opinnäytetyön kirjoittamisen ohessa. Tutustuin netti- ja kirjallisuuslähteiden kautta olemassa oleviin toiminnallisten työvälineiden kirjoon. Otin selvää, mitä toiminnallisia työvälineitä laitoksesta löytyi jo valmiiksi. Yksiköstä löytyi valmiiksi nallekortit, tarvekortit, vahvuuskortit, Älyä tunteet -peli ja Mitä sä rageet -kirja. Tutustuin jo valmiina oleviin välineisiin ja niiden erilaisiin käyttömahdollisuuksiin. Kun olin saanut selkeän kuvan olemassa olevista menetelmistä, henkilökunnan toiveista kansion suhteen suullisten keskusteluiden

kautta, ja tutustunut jalavan lapsien tarpeisiin sain suuntaviivat kansion kokoamisen suhteen. Tutustuin yleisesti tiedossa oleviin menetelmien valmistajiin, joista Pesäpuu ry, mieli.fi ja Socca.fi sivustot tulivat tutuiksi. Viimeisimmän työelämäkumppani vinkkasi minulle. Syvennyttyäni sivuston tarjontaan huomasin monen menetelmäväliseen olevan maksullinen. Päätin että haluan ottaa kansiooni ainoastaan maksuttomia menetelmiä, sillä Jalavassa oli jo valmiina maksullisia tunnetaito ja vahvuuskortteja.

Halusin ottaa kansioon myös yhden pidempiprosessisen menetelmän, joka valikoitui Umbrella -työkirjan kokonaisuudeksi, lapsen identiteettityön välineeksi. Menetelmä on narratiivinen elämäntarinyöskentelyn työmenetelmä, joka toimii nuoren itsetutkiskelun välineenä. Umbrella -työkirja on kokonaisuus erilaisia kysymyksiä ja tehtäviä kokonaisvaltaisesti nuoren elämästä ja sen eri osa-alueista. Nuoren tarinan ymmärtäminen ja sanoittaminen on tärkeää, sillä lapsen elämäkerrallisen työskentelyn hedelmät tuottavat usein tähdellistä tietoa ja kysymyksiä. Se vastaa siihen, miten kukin lapsi omasta erityisestä kokemisen ja elämisen piiristään kykenee ilmaisemaan ja saa kuuluville ajatuksensa ja tunteensa. Mutta ennen kaikkea se luo tietoisuuden siitä, mitä juuri asianomainen lapsi tai nuori ajattelee todellisuudesta itsestään ja läheisistään, ja mitkä ovat hänen toiveensa ja pelkonsa. Sijoitetusta lapsesta on usein tarjolla jonkin verran monenlaista aikuisilta kerättyä tietoa. Lasten omat käsitykset voivat jäädä niiden varjoon, ja ne tosiasiaissa kuitenkin vaikuttavat väkevästi lapsen kokemaan hyvin- ja pahoinvointiin. (Bardy & Känkänen, s.116, 2005) Umbrella työkirjan osa-alueita joista kysymyksiä ja tehtäviä on koottu, ovat: minä itse, sosiaaliset suhteet, koulu, ammatti ja työ, koti, hyvinvointi, rikokset, raha-asiat ja valokuvani. Tarkoituksena on, että nuori saa itse täyttää omaa kansiota, ja se toimii käytännössä asiakkaan päiväkirjana ja keinona hahmottaa paikkaansa maailmassa. Se tuo nykyhetken, tulevaisuuden ja menneisyyden helpommin ymmärrettäväksi ja käsiteltäväksi. Kansiota voi jäädä nuorelle myös mukava muisto, kun tämä itsenäistyy ja jättää laitoksen taakseen. Se voi toimia myös eräänlaisena itsenäistymiskansiona, jos siihen valitsee itsenäistymiseen soveltuvia tehtäviä tai kysymyksiä. Umbrella -kansion tehtävälomakkeet on koottu yhdeksi kokonaisuudeksi itse toiminnallisten menetelmien työkalupakki -kansioon ja työntekijälle on laadittu selkeät ohjeistukset menetelmän tarkoitukseen, tavoitteisiin ja kokoamiseen.

Halusin tehdä toiminnallisten menetelmien kansioista kutsuvan ja kiinnostavan näköisen. Ostin ulkomuodoltaan mielenkiintoisen kansion, ja lähdin kokoamaan sen sisäkansiin valitsemiani työvälineitä. Kansioon valikoitui kaiken kaikkiaan kahdeksan toiminnallista menetelmää – kolme jo Jalavassa entuudestaan ollutta menetelmää: nallekortit, vahvuuskortit ja tarvekortit. Näiden lisäksi kansioon pääsi kuusi ihan uutta menetelmää – ärsyttää -lomake, turvakamu -sovellus, yhteisön kokemuspeli ja oppimisvaikeuksista vapaaksi -opas, hyvän mielen treenivihko ja Umbrella -työkirja menetelmä mukautettuna.

Jalavassa valmiina olleet menetelmät pääsivät kansioon ohjelomakkeiden muodossa, jossa olen selventänyt menetelmien käyttötarkoitusta ja antanut erilaisia esimerkkejä korttien käyttöön. Ohjeet vastaavat kysymyksiin *millaisissa tilanteissa kortteja voidaan käyttää ja kenen kanssa*. Ärsyttää -menetelmä on tuotu kansioon ohjelomakkeen, ja varsinaisten lapsen kanssa täydennettävän ärsyttää -tehtävän muodossa. Yhteisön kokemuspelistä löytyy laminoitu pelilauta, peliohjeet ja muistiinpanolomake. Turvakamusovelluksen toin kansioon luomalla Word -tekstinkäsittelyohjelmassa selkeän esittelyn ja ohjeistuksen sovelluksen lataamiseen ja käyttöön lapsen kanssa. Oppaat on ladattu netistä mieli.fi ja kriminalisäätiön sivuilta.

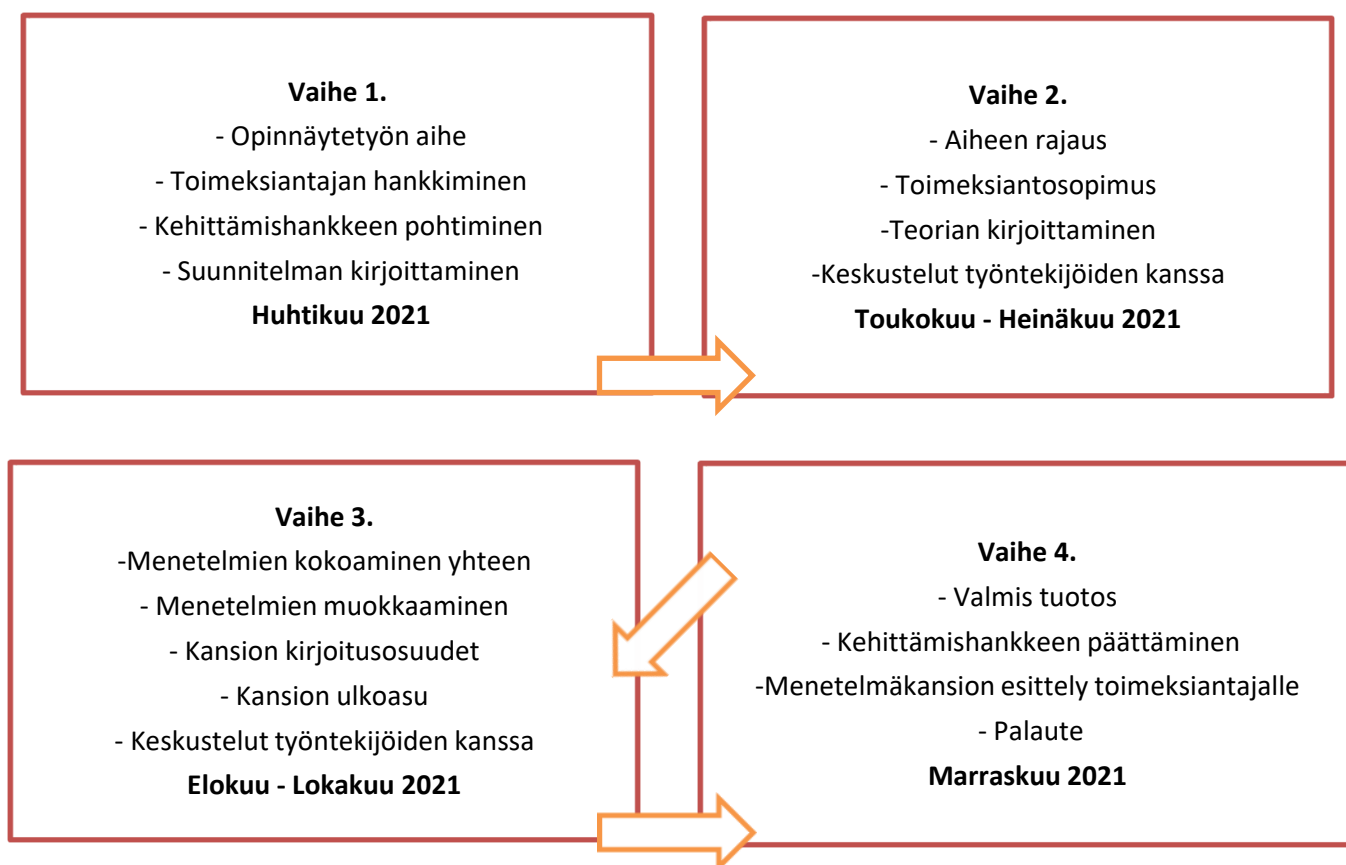
Valmistellessani menetelmäkansiota kiinnitin erityistä huomiota kansion tekstiosuuksiin ja niiden houkuttelevaan ulkoasuun. Tekstimuodon kannalta olennaista on käyttää kohderyhmää puhuttelevaa ja tarkoituksenmukaista kirjoitustyyliä. Merkille pantavia seikkoja ovat mm. kohderyhmän ikä, asema ja tietämys aiheesta, tuotoksen käyttötarkoitus sekä erityisluonne. (Vilkkä & Airaksinen 2003, s. 129.) Kirjoitin menetelmäkansioon puhuttelevat alkusanat, joka toimii perusteena ja punaisena lankana työlle. Alkusanat toimivat myös johdantona kansion käytölle, ja siinä kerrotaan miten ja miksi kansiota käytetään.

5.4.3 Lopetus ja palaute

Kun olin kerännyt menetelmät tai niiden ohjeistukset kansioon, tehnyt kansioon tarvittavat tekstilisäykset mm. johdannon merkeissä, ja luonut kansioon asianmukaisen

otsikkotyylin, menetelmäkansio oli lopulta valmis. Lopullinen Toiminnallisten menetelmien työkalupakki– menetelmäkansio sisältää narratiivisia menetelmiä, taidelähtöisiä menetelmiä, apusovelluksen ja erilaisia yleisiä harjoituksia. Kuten Jalavan työntekijät toivoivat, kansion harjoitukset ovat luonteeltaan erilaisia ja omaohjaaja voi käydä niitä läpi nuoren kanssa yksitellen tai muodostaa kansion käytöstä nuorelle tunnetyöskentelyprosessin.

Kehittämishankkeille ominaista on sen selkeä aloitus ja lopetus. Kehittämishankkeiden päättämistä pidetään merkityksellisenä arvioinnin ja oppimisen sekä sidosryhmien kannalta. (Sarala 2000, s. 57.) Esittelin valmiin menetelmäkansion lokakuun alussa Jalavan työntekijöille. He saivat täytettäväkseen palautelomakkeen, jossa saivat arvioida kansion lopputulosta. Lomakkeessa kysyttiin mielipidettä kansion visuaalisesta onnistumisesta, menetelmien sopivuudesta ja hyödyllisyydestä, sekä arviosta voisivatko työntekijät käyttää kansiota omassa työssään. Palaute oli pelkästään hyvää. Kaikkien palautteen antajien mielestä kansio oli selkeä, sinne valikoidut menetelmät hyödyllisiä ja ohjeistukset riittäviä. Ja mikä tärkeintä – jokainen palautteen tehnyt työntekijä oli sitä mieltä, että voisi käyttää kansiota omassa työskentelyssään jatkossa.

Kuvio 3. Prosessin kuvaus.

POHDINTA

Käsittelen tässä pohdintaosuudessa toiminnallisen opinnäytetyöni prosessia, tuottamani tuotosta, motivaatiota sekä ammatillista kehittymistäni arvioinnin näkökannalta. Koen, että prosessi oli kokonaisuudessaan sopivan pitkä, uusia näkökulmia avaava, ajoittain haastava mutta lopulta onnistunut prosessi.

Aloittaessani maaliskuussa 2021 pohtimaan opinnäytetyöni aihetta suurimpana painoarvoja pidin tulevan aiheen mielenkiintoisuutta, todellista työelämän tarvetta valmiille tuotokselle, ja mutkatonta kommunikaation mahdollisuutta tilaajan kanssa. Mielestäni nämä kaikki kolme kriteeriä toteutuivat kiitettävästi, joka onkin ollut osaltaan syy sille miksi suunnittelemani aikataulu on pitänyt melko lähelle paikkaansa. Suunnitteluvaiheessa olin päättänyt, että aion kokeilla valitsemiani menetelmiä yhdessä lastenkodin lasten kanssa, sekä raportoida suunnitelmaa menetelmien kokeilukerroista. Tarkoituksena oli raportoida jokaisen menetelmäkerran kulku ja asiakkaiden fiilikset menetelmien toteutusten jälkeen sekä omat havaintoni menetelmän toimivuudesta ja haasteista. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat kesän 2021 aikana kirjoittaessani vielä teoriaosuutta. Päätin, että en suorita lasten kanssa kokeilukertoja, vaan sen sijaan panostan valitsemaan kansioon menetelmiä suunniteltua enemmän. Keskityin räätälöimään valittuja menetelmiä yhteistyökumppanille sopiviksi, kuten esimerkiksi karsin hieman Umbrella -työkirjamenetelmän tehtäviä.

Motivaationi opinnäytetyön eteenpäin viemiseen on pysynyt tasaiseen tahtiin korkealla, sillä aihe on tuntunut mielekkäältä ja valmis produktio oli valmistumassa samaan yksikköön jossa itse työskentelen. Kokemuksestani lasten ja nuorten kanssa työskentelystä on ollut varmasti apua opinnäytetyöprosessin aikana. Erityisesti tuotoksen kohderyhmän hyvä tuntemus on auttanut luomaan produktiosta mielestäni onnistuneen ja yksikköä palvelevan kokonaisuuden.

Olen opinnäytetyön prosessin aikana saanut arvokasta tietoa sosiaalialalla käytettävistä toiminnallisista menetelmistä. Olen havainnut, ettei sijoitettujen lasten haasteet

ole koskaan yksiselitteisiä tai toisistaan irrallaan olevia diagnooseja. Ihmisten käyttäytymismallit juontavat aina juurensa varhaisesta lapsuudesta ja kiintymyssuhteiden merkitystä kehittyvälle lapselle ei voida liiaksi painottaa. Syventyminen aihepiiriin ja toiminnallisiin menetelmiin luo valmiudet työskennellä monien erilaisten ihmisten kanssa entistäkin monipuolisemmin ja asiantuntevammin.

LÄHTEET

- Aaltonen, S. & Heikkinen, A. (2009). Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Barkman, J. (2009). Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 241-251.
- Gerhardt, S. (2007). Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Helsinki: Edita.
- Jahnukainen, M.; Pösö, T.; Kivirauma, J. & Heinonen, H. (2012). Erityisopetuksen ja lastensuojelun kehitys ja nykytila. Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Lastensuojelun keskusliitto.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: Pskustannus.
- Karppinen, S. (1999). Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Karhu, P. (2000). Elämäni tarina – tuntemisesta tunnottomaksi. Teoksessa Tervonen-Arnkil, K. Sijoitettu lapsi tunnepöyrässä: Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Pesäpuu ry, Jyväskylä. (s. 3)
- Keltikangas-Järvinen, L. (2017). Hyvä itsetunto. Wsoy: Helsinki.
- Kemppinen, P. (2000). Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus Oy.
- Kiiskinen, P & Eskelinen, T. (toim.) (2010). Iskä, äiskä omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa – käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry.
- Kuukasjärvi, A.; Linnossuo, O. & Sutinen, J. (2011). Taidetyöskentely arjen näyttämöillä - Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turku: Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 53
- <https://mieli.fi/>
- Männikkö, P. (toim.) (2009). Sijaishuollon peruspilarit: Osallistujan käsikirja. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Niemelä, H. (2005). Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppinen, M. (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon

Laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Laituri-projekti. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pesäpuu ry, (2021). Viitattu 21.7.2021
<https://pesapuu.fi> > pesäpuu > yleistä pesäpuusta

Puolimatka, T. (2011). Kasvatus, arvot ja tunteet. Tammi. Helsinki.

Puonti, A.; Saarnio, T. & Hujala, A.(2004). Lastensuojelu tänään. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Pösö, T. (2004). Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Toim. Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Räty, T. (2012). Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Edita, Helsinki.

Sarala, U. (2000). Toiveista totta. Työyhteisöjen kehittäminen käytännössä. Helsinki: Palmenia.

Sinkkonen, J. (2018). Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki.

Sinkkonen, J & Kalland, M. (2002). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: Wsoy.

Sinkkonen, J, Tervonen-Arnkil, K. (2015). Lapsi uusissa oloissa: Tietoa sijaishuolosta ja adoptiosta. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki.

<http://www.socca.fi/>

Taskinen, S. (2010). Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

THL, (2021).
<https://thl.fi> > tilastot ja data > tilastot aiheittain > lapset nuoret ja perheet > lastensuojelu

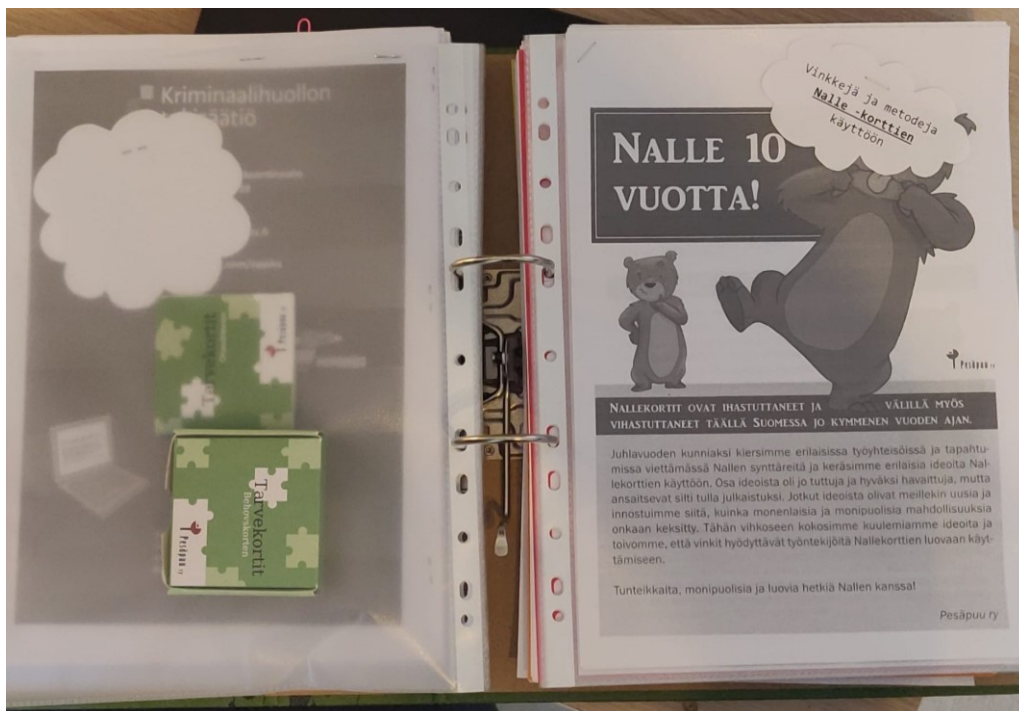
Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: Pskustannus.

Vilén, M.; Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: Wsoy.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Välivaara, C. (2004). Sijoitettu lapsi tunnepyörässä: Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Pesäpuu ry, Jyväskylä.

LIITE 1.

LIITE 2.

Hei,

pitelet käsissäsi opinnäytetyönä syntynyttä lastenkoti Jalavan toiminnallisten menetelmien työkalupakki - kansiota. Tämän kansion materiaalit ovat tarkoitettu ainoastaan kopioitaviksi. Ethän anna materiaaleja pois, vaan huolehdi osaltasi, että kansion materiaaleista on apua mahdollisimman monelle lastenkodin lapselle.

Menetelmäkansion tarkoituksena on sijaishuollossa asuvien nuorten tunnetaitojen, minäkuvan, kuulluksi tulemisen ja lapsen ja ohjaajan välisen kiintymyssuhteen tukeminen ja kehittäminen. Kokosin kansioon erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja harjoituksia, jotka soveltuvat nuorten käyttöön. Menetelmäkansiossa on hyödynnetty taidelähtöisiä menetelmiä, narratiivisia menetelmiä, ja erilaisia lomakkeita, tehtäviä ja oppaita.

Toiminnallisten menetelmien työkalupakkikansio sisältää 8 erilaista menetelmää, joita ohjaaja voi yhdessä nuoren kanssa käyttää yksitellen tai prosessinomaisesti. Harjoitukset ovat eritasoisia ja kestoisia. Kansiossa on yksi pitkäprosessisempi menetelmä - Umbrella -työkirjan mukautettu versio. Sen tehtävistä voi halutessaan alkaa kokoamaan lapsen kanssa "Minun kirjaani" erilliseen kansioon.

Kansiossa ei ole sisällysluettelo, sillä se ei ole koskaan valmis - tilaa on myös uusille työkaluille 😊

LIITE 3.

HENKILÖKUNNAN PALAUTE TOIMINNALLISTEN MENETELMIEN KANSIOSTA

Oletko käyttänyt työssäsi aikaisemmin toiminnallisia menetelmiä? KYLLÄ _____ EN _____

Kansion onnistumisen arviointi (ympyröi) :

	ERI MIELTÄ			SAMAA MIELTÄ	
Kansio on selkeä	1	2	3	4	5
Kansioon on valikoitu hyödyllisiä menetelmiä	1	2	3	4	5
Kansion menetelmät sopivat kohderyhmälle	1	2	3	4	5
Ohjeistukset ovat riittäviä	1	2	3	4	5

Näkisitkö että tulet hyödyntämään tätä kansiota työssäsi?

Muuta palautetta (vapaa sana):

KIITOS PALAUTTEESTA!